

УДК 711:81

Васильєв П.О.,
Полтавський національний технічний
університет імені Юрія Кондратюка

ХРОНОЛОГІЯ СТАНОВЛЕННЯ ТЕРМІНУ «ТУРИЗМ» ТА ЙОГО ІНТЕРПРИТАЦІЯ У МІСТОБУДУВАННІ

Розглядається хронологія становлення терміну туризм, підходи щодо його визначення з наукової точки зору, зокрема і в містобудуванні.

Ключові слова: «туризм», підходи визначення

ВСТУП. Складність такого явища як туризм, характеризується наявністю великої кількості його визначень, які постійно еволюціонують. Головна проблема даного визначення полягає у розбіжностях поглядів науковців, щодо феномену туризму. Згідно твердження В. Стаускаса [4, стр. 159] та науковців різних галузей науки – туризм є невідомою складовою рекреації. Але існує коло вчених які вважають, що туризм має існувати як самостійний феномен (А.Д. Буркат та С. Медлік [8,10], В.Шулик [6]). Та все ж реальність така, що вивчення туризму і рекреації розширилося та переплелось в понятійному апараті й методичному інструментарії. Стала очевидною зростаюча конвергенція між туризмом і рекреацією у площині теорії, діяльності і впливів, особливо із зростанням комерціалізації рекреації і розпорошенням обов'язків у рекреаційній сфері між державними і приватними структурами. Разом із цим з'являється і необхідність розглядати рекреаційні і туристичні ресурси у комплексі як ресурси для різних видів діяльності під час дозвілля.

ОСНОВНА ЧАСТИНА. Незважаючи на те що історія туризму бере свій початок ще з часів стародавніх Греції та Риму [11] термін «туризм» є відносно молодим. Тлумачні словники не дають точного походження даного терміну, але більшість доводить, що батьківщиною є Франція.

Визначення «туризм» сформувалось на онові поняття подорож. Саме про подорожі та подорожніх йдеться в літературі, що створена до XIX століття. Так наприклад, у древньоруських текстах XIV ст. згадуються слова «путешествие» та «путешествование»; М. Монтель у своїх «Дослідах» (1580 р., розділ «Про суєтність») та Ф. Бекон у «Дослідах, чи направленнях моральних та політичних» (есе 1597 р. «Про подорожі») часто згадують про подорожі та подорожніх.

Зусиллями туризмознавців та філологів, зокрема Г.П. Долженко, Л.Б. Савенкової запропоновано хронологію появи лексеми туризм. Згідно якої слово *tour*, що означає прогулянку, поїздку, французьке. Воно було запозичене

з французької в англійську мову як іменник *tour*, який згодом утворив найменування особи, що здійснює подорож – *tourist*. Перша письмова фіксація відноситься до 1800 року у Англії та 1803 року у Франції. Лексема *tourism* – англ. та *tourisme* – фр., що означала «подорож» письмово згадується початком ХІХ століття (1805-1815 рр.) та у 1841 році відповідно. У Російській імперії слово *турист* з'являється в письмових джерелах на рівні з Францією у 40-х рр. ХІХ століття, але широкого розголосу набуло з утворенням у 1895 році в Санкт-Петербурзі Російського співтовариства туристів (РОТ) або Руського турінг-клубу.

У 1901 році «словник іншомовних слів» Імперської Росії вперше вводить тлумачення слова *турист* (лексема *туризм* в ньому відсутня): «Туристы – лица, путешествующие для развлечения или для ученой цели». У 1947 році *туризм* та *турист* набувають статус енциклопедичного терміну, у 55-му томі першого видання «Великої Радянської енциклопедії» зазначено, що: «Туризм, один из способов организации и проведения досуга в путешествиях ...»

На сьогодні існує довгий ряд визначень *туризму* але тільки одне зафіксоване в «новому енциклопедичному словарі» (2007, Росія) : «Туризм – путешествие (поездка, поход) в свободное время, один из видов активного отдыха» [1].

З наукової точки зору визначення *туризму* має дуже багато варіацій. М.М. Поколадна [3] виділяє п'ять підходів: юридичний, статистичний, економічний, соціальний, галузевий. Натомість науковці західної Європи та США виокремлюють підходи більш узагальнено: концептуальний, технічний та цілісний. Перші дві групи були запропоновані А.Д. Буркатом та С. Медліком (1974р.) та пізніше Д. Хелеєм (1980), а третя група додана Р.С. Баком (1978), Н. Лейпером (1979) [10].

Концептуальні визначення – з'ясовують сутність *туризму* як діяльності.

Технічні визначення – вирізняють заклади та установи, діяльність яких складає статистичні вимірювання *туризму*.

Цілісні визначення охоплюють всю суть предметної області і одночасно враховують як комплексний та міждисциплінарні підходи.

Перші визначення *туризму* мали технічний характер, про це свідчать роботи деяких економістів.

Наприклад, в 1910 році австрійський економіст Х.В. Шулард, визначає *туризм* як:

загальна сума операцій, в основному економічного характеру, які безпосередньо відносяться до в'їзду, перебування і пересування іноземців всередині певної країни, міста або регіону та за його межами.

Ранні визначення дають нам дуже мало розуміння природи туризму або чому люди подорожують. З розвитком міжнародного туризму здійснювались пошуки загально світового нормування. Необхідність міжнародного визначення туриста був задоволений в 1937 році комітетом статистичних експертів при Лізі Націй. Вони визначили туриста: " як той, хто подорожує протягом 24 годин або більше в країні, крім тієї, в якій він звичайно проживає". Головним недоліком цього визначення було виключення внутрішнього туризму.

У 1963 році Конференція Організації Об'єднаних Націй з міжнародних подорожей та туризму рекомендувала національним урядам використовувати наступні визначення:

...для статичних цілей, термін «відвідувач, приїжджий» будь-яка особа, що відвідує країну, крім тієї в якій він/вона проживає з країни, з будь-якої причини окрім роботи за яку оплачує країна, яку відвідують (ООН, 1963)

На додаток пропозиції визначення «відвідувач, приїжджий», на Римській конференції 1963 року запропоновано термін «відвідувач» розширити охопивши два відмінних класи мандрівників: туристи та екскурсанти. Туристи були визначені як тимчасові відвідувачі, що зупинились на більше ніж 24 години у відвідуваній країні та мета поїздки яких може бути визначена як дозвілля, тобто відпочинок, відпустка, оздоровлення, навчання, релігія та спорт, бізнес, сім'я, відрядження або конференція. З часом були проведені додаткові конференції, наприклад конференції Статистичної комісії ООН в Римі у 1976 році та Всесвітньою туристичної організації (ВТО) в 1991 році. Були розроблені відмінності для забезпечення виокремлення туристів від інших груп таких як мігранти, представники збройних сил, біженці та співробітники посольств [9].

Стосовно цілісного підходу у визначенні поняття туризм важливу роль відіграла праця австрійських вчених В. Хунзікера та К. Крапфа «Загальна теорія туризму» (1942) у якій науковці вичленили сутність туризму як людську та господарську діяльності:

Туризм – це «сукупність відносин і явищ, пов'язаних з перебуванням іноземців, за умови, що вони не здійснюють важливу, постійну або тимчасову оплачувану діяльність». [11]

Робота Хунзікера і Крапфа стала базовою для вдосконалення цілісного визначення туризму. Так, А.Д. Буркат та С. Медлік (1974р.) зазначили, що туризм необхідно розрізняти як унікальну галузь дослідження.

На основі досліджень А.Д. Бурката та С. Медліка у 1979 році Туристична асоціація Британії прийняла таке визначення туризму:

Туризм є тимчасове, короткострокове переміщення людей до місця призначення за межами тих місць, де вони зазвичай живуть і працюють ...

Дане визначення включає в себе рух людей для усіх цілей. В ньому також немає зобов'язання у ночівлі чи закордонному візиті, що дозволило включити в тлумачення – відчизняних відвідувачів та тих хто короткостроково подорожує.

Але вище вказане визначення стоїть у різкому контрасті з визначеннями інших вчених, оскільки в деяких країнах вчені були більш стурбовані відстанню, а не діяльністю. У 1979 комітет з економіки індустрії Австралії визначенням турист обмежив тривалість перебування і відстань:

Людина, яка відвідує місце, що розташоване далі ніж 40 кілометрів від свого постійного місця проживання, на термін від 24 годин і не більше двадцяти місяців.

В США та Канаді також врахована просторова природа туризму, де туристичні поїздки визначені як більш 100 миль та 50 миль відповідно (Р.Ч. Мілль та А.М. Моррісон, 1985)

На основі пропозиції професора інституту економіки туризму та транспорту Сент Галенського університету С. Каспара Міжнародна асоціація наукових експертів з туризму (AIEST), в 1981 році прийняла таке визначення туризму:

Сукупність взаємозв'язків і явищ, які є результатом подорожування та зупинки людей в місцях, що не є їх основним місцем проживання чи роботи. (1)*

Це визначення включає в себе просторові і динамічні аспекти, необхідні для будь-якого відповідного представлення туризму, але в той же час воно виражає концепцію туризму, що не дозволяє виявити технічні відмінності мети візиту.

Варто відзначити про існування *гносеологічного підходу* визначення туризму. Так Д. Джафарі (1997) визначає туризм на основі антропологічної точки зору:

Туризм є вивчення людини в середовищі, що різниться від звичного середовища існування та праці, та відповідає її соціокультурним, економічним і фізичним потребам.

В архітектурній та містобудівній галузях науки також відбулись спроби упорядкування термінології туризму. Зокрема в Радянському союзі у 1969 році була опублікована монографія НДПІ містобудування «Планировка и застройка курортов», яка узагальнювала український досвід науки і практики, зокрема понятійно-термінологічну систему.

Термінологія з питань курортів, рекреації й туризму була предметом вивчення в період 1970-1990 рр. в різних національних наукових школах, найбільш відомими з яких були російська школа (Ю. Веденін, Е. Знаменська, В. Преображенський, Ю. Хромов, М. Шкляєв, М. Шеломов та ін.), білоруська

школа (Н. Єленська, І. Пірожник, Г. Потаєв, І. Руденко, А. Сичова та ін.), болгарська школа (Н. Ганчев, І. Глухаров, П. Євров, С. Гранчарова та ін.), румунська школа (А. Александреску, М. Діма, А. Поп та ін.), а також в багатьох наукових та навчальних установах інших країн (І. Алієв, Г. Берідзе, В. Стаускас, Я. Трушиньш та ін.) [2]. Значний внесок у розробку даної термінології протягом багатьох років внесли й такі українські вчені, як М. Барановський, О. Бейдик, Ю. Бондар, В. Городської, В. Зарецький, М. Крачило, О. Мазуркевич, Т. Панченко, С. Попович, І. Родічкін, Т. Сокол, В. Ткаченко, В. Федорченко, П. Шищенко, В. Шулик та багато інших фахівців.

Поставивши за мету створення єдиного понятійного апарату, що полегшить наукові дискусії та взаєморозуміння проектувальників й наукових співробітників різних спеціальностей радянські науковці таких галузей науки як містобудування, курортологія, географія, економіка, соціологія та інші, у результаті плідної праці в 1987 опрацювали та видали «Терминологию рекреационного градостроительства (организация, планировка и застройка курортов, мест отдыха и туризма)». В даній праці туризм визначено як: «вид путешествий, имеющих целью активный отдых, познание, спортивные занятия и исключаящих цели заработка или перемены места жительства» [5].

В.В. Шулик проводячи аналіз основних термінів і явищ пов'язаних із рекреаційною діяльністю людини [8], зокрема поняття туризм зазначив, що інтерпретація даного поняття не є однозначною, що обумовлює необхідність наукових досліджень і обґрунтувань націлених на більш точне та лаконічне встановлення суті понять.

Виокремивши складові елементи терміну «туризм», за В.В. Шуликом [7], в складові ознаки туризму, за М.М. Поколадною [3], чітко прослідковується найбільш вдале визначення даного терміну.

З урахуванням вище наведених ознак, туризм в загальнонауковому значенні можна визначити як тимчасовий виїзд людей з місця свого постійного проживання в іншу країну або місцевість у межах своєї країни з метою оздоровлення, пізнання, професійно-ділових та інших цілях, без заняття оплачуваною діяльністю у відвідуваному місці на термін, що перевищує 24 години до одного року й із зобов'язанням покинути країну або місце перебування в певний строк. Варто зауважити що таке тлумачення можливо вважати універсальним або загальнонауковим.

ВИСНОВОК. Оскільки наукові дослідження містобудування не можна розглядати самостійно без врахування наукових здобутків інших галузей науки, науково понятійний апарат має бути універсальним.

Виходячи з універсального визначення, кожна галузь науки за необхідності може уніфікувати те чи інше визначення шляхом вичленення необхідних ознак поняття для конкретної науки.

Враховуючи те що «заборона заробляння грошей» не є важливою ознакою при плануванні туристичного маршруту, у містобудівному значенні туризм можна виразити як *тимчасовий виїзд людей з місця свого постійного проживання з метою оздоровлення, пізнання, професійно-ділових та інших цілях на термін, що перевищує 24 години до одного року.*

Література:

1. Долженко Г.П., Савенкова Л.Б. Термины «туризм» и «турист» в русской лексике: хронологический аспект / Г.П. Долженко, Л.Б. Савенкова // Географический вестник. – Пермь: Из-во Пермского государственного национального исследовательского университета, 2011. – №4(19). – С. 73-75.
2. Панченко Т.Ф. Туристичне середовище: архіт., природа, інфраструктура [Монографія]/ Тамара Федорівна Панченко. – К: Логос, 2009. – 176 с.
3. Покоłodна М.М. Рекреаційна географія: навч. посібник / М. М. Покоłodна; Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. – Х. : ХНАМГ, 2012. – 275 с.
4. Стаускас В.П. Градостроительная организация районов и центров отдыха / Владас Повило Стаускас. – Л: Стройиздат, 1977. – 164 с.
5. Терминология рекреационного градостроительства (организация, планировка и застройка курортов, мест отдыха и туризма) / [Э.А. Знаменская, А.Я. Сьюнкова, Т.Л. Чугунова]; под общ. ред. В.В. Гусева. – М: Стройиздат, 1986. – 156 с.
6. Шулик В.В. Методичні проблеми формування регіональних рекреаційних систем (на прикладі Полтавської області): дис. кандидата архітектури: 18.00.01 / Василь Васильович Шулик. – Полтава, 2001. – 191 с.
7. Шулик В.В. Інтерпретація основних термінів і явищ, пов'язаних із рекреаційною діяльністю людини / Василь Васильович Шулик // Регіональні проблеми архітектури і містобудування. – Одеса: ОДАБА, 2005. – №7-8. – С.299-304.
8. Ryan C. Recreational Tourism: Demand and Impacts / Chris Ryan. – Aspects of tourism: 11. – Clevedon: Cromwell Press, 2003. – 358p.
9. Understanding Tourism: Basic Glossary / World Tourism Organization UNWTO [Electronic resource]. – Available from: <http://media.unwto.org/content/understanding-tourism-basic-glossary>.
10. Williams S. Tourism: critical concepts in the social sciences / Stephen Williams. – London: Routledge, 2004. – 393 p.

Аннотация

Рассматривается хронология становления термина туризм, подходы к его определению с научной точки зрения, конкретно и в градостроительстве.

Ключевые слова: «туризм», подходы определения.

Abstract

In the article review the chronology of the term tourism, approaches to its definition from a scientific point of view, including in urban planning.

Keywords: tourism, approaches of term definitions.